

Nota autorului: Fiindcă în ediția precedentă a acestei lucrări s-au strecurat numeroase și derutante erori de tipar care se cereau eliminate cu onestitate pentru a oferi cititorului o lectură agreabilă și lipsită de orice echivoc, reiau tipărirea, într-o a treia ediție, cu sprijinul Editurii Sitech, din Craiova, căreia îi mulțumesc, și de această dată, pentru solicitudine și profesionism.

Iulian Chivu

Lecție de istorie

În prezent, în România, există o luptă deosebit de intensă între cei care susțin ideile de la dreapta și cei care susțin ideile de la stânga. Această luptă este, în esență, o luptă de idee, de cunoaștere, de informație. Într-un moment în care țara noastră se confruntă cu multe provocări interne și externe, este foarte important să ne informăm și să ne dezvoltăm cunoștințele noastre. În acest sens, lecția de istorie este deosebit de importantă.

CULTUL GRÂULUI ȘI AL PÂINII LA ROMÂNI

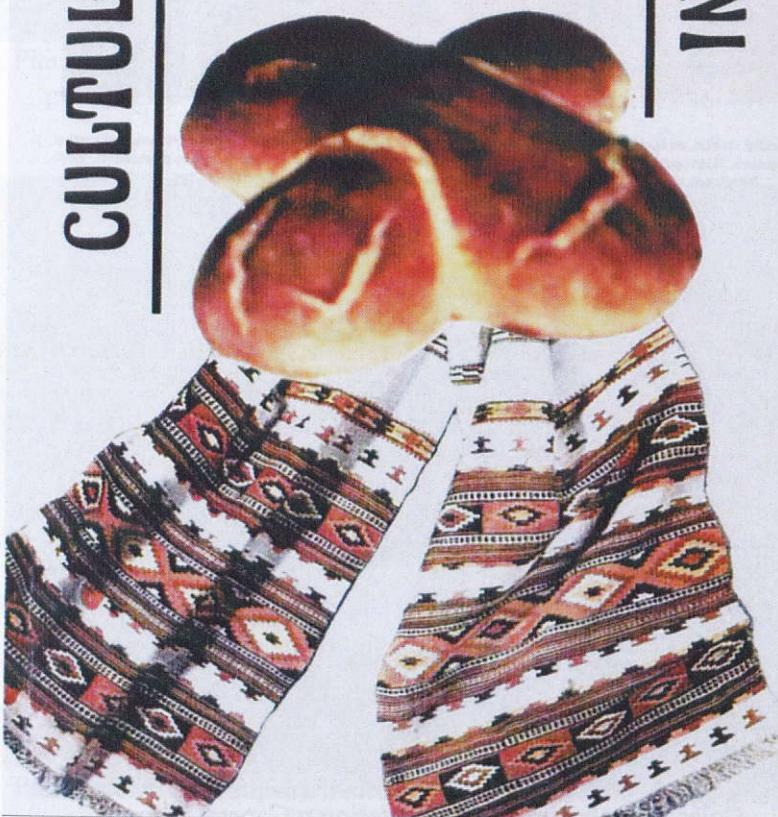
(Ediția a III-a)

A români sunt o nație care are o lungă istorie și cultura proprie. Într-o lume în care se încercă să se negeze identitatea națională, este important să ne urmărim istoria noastră și să ne dezvoltăm cunoștințele noastre. În acest sens, lecția de istorie este deosebit de importantă.

Iulian Chivu este un istoric român care se prezintă activ în cercul local și cunoaște bine istoria României. În acest sens, Editura SITECH din Craiova, 2017

CULTUL GRÂULUI
ȘI AL PÂINII

LA ROMÂNI

Iulian
Chivu

Coperta primei ediții

CUPRINS

La o reeditare	5
I. PRELIMINARII	7
II. PERSPECTIVA UNIVERSALĂ A CULTULUI	13
1. GRÂUL ȘI PÂINEA LA POPOARELE VECHI.....	15
2. CREDINȚE ȘI OBICEIURI ÎN CULTURA GRÂULUI.....	20
3. SPIRITUL GRÂULUI. VIRTUȚI ȘI PROTECȚIE.....	24
III. ARGUMENTE ROMÂNEȘTI	31
IV. CULTURA GRÂULUI. ISTORIE ȘI TRADIȚIE LA ROMÂNI	41
1. GRÂUL, ÎN TEMP	41
2. ARATUL	51
3. SEMĂNATUL	55
4. ÎNGRIJIREA CULTURII. BOLI ȘI DĂUNĂTORI	61
5. SECERIȘUL	67
6. TREIERATUL	73
V. PÂINEA NOASTRĂ CEA SPRE FIINȚĂ	79
1. CONOTAȚII ȘI SIMBOLURI	84
2. COLACUL – PÂINEA CONSACRATĂ	87
3. SIMBOLURI ÎN EVENIMENTELE VIEȚII	90
3.1. Nașterea	90
3.2. Nunta	94
3.3. Înmormântarea	103
VI. STRUCTURI SPIRITUALE – RITUALURI, CREDINȚE, DATINI –	111
1. RITUALURI APOTROPAICE	111
2. RITUALURILE FERTILITĂȚII	118
3. ARGUMENTE PENTRU ALTE STRUCTURI	

SPIRITUALE	124
4. AUGURAȚIA	127
5. CREDINȚE CU EFECT DIRECT	128
5.1. Ipostaza subiectuală	128
6. CREDINȚE COLATERALE	133
6.1. Ipostaza obiectuală	133
6.2. Obiectualizarea mitologică	133
6.3. Obiectualizarea justițiară	134
6.4. Obiectualizarea etico-socială	134
6.5. Obiectualizarea în „mersul casei”	135
6.6. Obiectualizări în ciclul vieții	135
7. TERAPEUTICA POPULARĂ	138
VII. POEZIA CULTULUI.....	144
1.CÂNTECUL CUNUNII – Imagine, idee, stil	146
2.GRÂUL ȘI PÂINEA ÎN COLINDELE ROMÂNEȘTI	152
3. PLUGUȘORUL. SEMĂNATUL	165
4.GHICITOAREA.....	173
5.PROVERBE, ZICĂTORI, EXPRESII	179
6.ONIROMANȚIA	181
VIII. ÎN LOC DE CONCLUZII.....	183
MIC DICTIONAR DE TERMENI ETNOFOLCLORICI.....	185
INDICE DE NUME	196
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	201
ICONOGRAFIE ETNOLOGICĂ.....	211

EDITURA SITECH - OFERTĂ SERVICII

- cărți cu interiorul alb-negru sau color în orice tiraj cu blocul de carte broșat sau cusut cu atâ și copertă tare de mucava;
- cataloge cu interiorul în policromie;
- broșuri cu interior alb-negru sau color pe hârtie de 80 g/mp sau dublu cretă;
- afișe format A1, A2, A3, A4 pe orice suport;
- bannere orice dimensiune;
- plante pe hârtie A4 de 80 g/mp sau cretă;
- mape de prezentare; plante turistice și comerciale;
- fluturași de diverse mărimi;
- rollup-uri cu listare în policromie, dimensiuni standard.

Tipărit în România

SITECH

Craiova, Aleea Teatrului, nr.2, bl. T1, parter

Tel./Fax: 0251 414 003,

Mobil: 0722 216 508, 0722 216 509, 0741 205 715

e-mail: sitech@rdslink.ro; editura_sitech@yahoo.com

Corectura aparține autorului.

© 2017 Editura SITECH Craiova

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii. Orice reproducere integrală sau parțială, prin orice procedeu, a unor pagini din această lucrare, efectuate fără autorizația editorului este ilicită și constituie o contrafacere. Sunt acceptate reproduceri strict rezervate utilizării sau citării justificate de interes științific, cu specificarea respectivei citări.

© 2017 Editura SITECH Craiova

All rights reserved. This book is protected by copyright. No part of this book may be reproduced in any form or by any means, including photocopying or utilised any information storage and retrieval system without written permission from the copyright owner.

Editura SITECH, România
Str. Romul, bl.T1, parter
Tel/fax: 0351/401 501

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României **CHIVU, IULIAN**

Cultul grâului și al pânzii la români / Iulian Chivu. - Ed. reviz.. -
- Craiova : Sitech, 2017
ISBN 978-606-11-6167-6

39

ISBN 978-606-11-6167-6

La o reeditare

Au trecut, cum au trecut, cu mai bune sau cu mai puțin bune, 20 de ani de la întâia apariție a studiului lui Iulian Chivu, *Cultul grâului și al pânzii la români*, Editura Minerva, București, 1997 (lector Constantin Mohanu, trecut, între timp, la cele veșnice).

Aceasta nu era prima carte a profesorului, ziaristului, folcloristului, etnologului Iulian Chivu, din Roșiorii de Vede, Teleorman, pe care îl cunoscusem, cu ceva timp înainte, în calitate de îndrumător al lucrării sale pentru obținerea gradului întâi în învățământ.

Prima era o prelungire a muncii depuse pentru elaborarea lucrării de grad, antologia *Basmul cu Soarele și Luna*, Editura Minerva, 1988 (lector Aurora Slobodeanu), însoțită de o consistentă prefată, *Timp și spațiu în basmul fantastic românesc*, retipărită în vol. *Studii și articole de etnologie*, Editura Universal Dalsi, 2007.

Următoarea, *Folclor din satele de pe Burdea*, 1994, e o colecție proprie de folclor literar din zona sa, făcută cu multă știință și abnegație.

A treia e aceasta, apărută în 1997, în a cărei dedicație, pe volumul oferit mie, autorul scria: „Vă rog să primiți această modestă încercare de a aduna întru neuitare semnele vigoarei spirituale a unui neam mereu în cumpăna și mereu cu nădejde”.

I-am spus, după ce am citit cartea, că încercarea nu e deloc „modestă”, ci este, ca și celealte ale sale, un studiu serios, informat, bine scris, o monografie solidă a unor simboluri culturale definitoare pentru spiritualitatea românească, *grâul și pâinea*, indisolubil legate unul de celălalt, planta cultivată, de milenii, de locuitorii acestui spațiu și hrana „cea de toate zilele”, obținută cu sudoarea frunții de către Adamul aşezat de Dumnezeul A-Toate-Ştiutor aici, la Carpați, Dunăre și Marea cea mare.

Iulian Chivu este un singuratic, deși are o prezență activă în presa locală și centrală, în revistele de specialitate și în plan editorial - vezi, în acest sens, volumele *Semioză și deictica semnului* în

credințele românești, 2006; Studii și articole de etnologie, 2007; Homo moralis. Mari paradigmă etnice și etosul românesc, 2008; un singuratic în sensul că nu este afiliat unui institut de cercetare sau unei catedre universitare, redacției unei edituri sau unei reviste de specialitate, unei școli din cele câteva care se profilează din ce în ce mai pregnant în folcloristica actuală. Ceea ce, într-un fel, poate fi un avantaj.

Un singuratic, dar nu un însingurat, în niciun caz un marginal. Dimpotrivă, s-ar putea spune, atâtă timp cât își face simțită prezența la ocazii importante legate de disciplina căreia i s-a dedicat (târguri de carte, lansări de cărți, aniversări), remarcabil în acest sens fiind volumul *Iordan Datcu sau a trăi printre și pentru cărți*. Cuvânt înainte de Acad. Eugen Simion, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, București, 2012, 576 p., un imens florilegiu din cronicile scrise pe marginea cărților publicate de editorul, folcloristul, cercetătorul Iordan Datcu.

A trece, prin intermediul sutelor de recenzii provocate de ele, prin cărțile eruditului și neobositului Iordan Datcu, înseamnă a te situa constant și deliberat în chiar miezul efervescent al mișcării de idei din folcloristica/etnologia românească.

Făcând din cercetarea etnologică un *violon d'Ingres* al carierei sale științifice, Iulian Chivu depășește amatorismul, se dovedește la curent cu direcțiile înnoitoare din folcloristica românească și euro-atlantică, cum se vede din volumul *Spiritul pendulator. Eseurile de la Stuttgart*, Editura Herald, 2010, are discernământul alegerii, ferindu-se de modele trecătoare, ceea ce îi dă posibilitatea de a fi el însuși, original și atent la detalii, chiar atunci când tratează subiecte „clasice”, „bătătorite”, de a avea un glas propriu, limpede și sonor în polifonia, adesea zgomotoasă, a cercetării etnologice românești.

Faptul că revine, „după 20 de ani”, cu o carte ușor revăzută și adăugită, îmbunătățită, supunând-o exigențelor de lectură ale unui public nou, e un gest de curaj, de maturitate și de autoexigență, calități esențiale pentru un cercetător autentic într-ale folclorului, azi.

Nicolae Constantinescu

Omagiu lui **Iordan Datcu** –
o viață inegalabilă închinată
cercetării etnologice românești.

I. PRELIMINARII

A valorifica un câmp informativ imens, bogat în ritualuri, credințe și datini asimilabile cultului grâului și al pâinii din spațiul cultural românesc, pe lângă ispita ideii ca atare, implică destule dificultăți de selectare a informației pe o arie aşa de vastă, ca mai apoi să apară celelalte dificultăți, legate de ordonarea materialului și de sistematizarea lui ținând seama că majoritatea datinilor și obiceiurilor populare cunosc deschideri multifuncționale și cu o semantică complexă.

Pentru un astfel de demers, au fost necesare elucidări teoretice și traversări de controverse căutând să eliminăm riscul de a rămâne tributari uneia sau alteia dintre opiniile în dispută. În plus, s-au impus, pe temeiurile identităților de reprezentare, raportări la contextul indo-european și chiar la mitologiile civilizațiilor sud-americane, asiatici sau africane cu care s-au găsit similitudini deloc neglijabile.

Desigur că este nevoie de anumite precizări teoretice, care să structureze cercetarea și să-i dea orizont. De aceea am considerat util să mărturisim din start că acceptăm noțiunea de mit din perspectiva lui Victor Kernbach, ca „narațiune tradițională complexă, născută din unghiul de incidență între planul cosmic și planul uman, al cărei conținut specific, emanând în forme sacralizate de la o societate primitivă (...), imaginează explicarea concretă a fenomenelor și evenimentelor enigmatische cu caracter spațial sau temporal, petrecute în experiența psihofizică a omului, în natura ambientă și în univers”¹.

Misiunea mitului ar rămâne, în principiu, după cum constată și

¹ Kernbach, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, pg. 346.

Roland Barthes², „să transforme un sens în formă”, cu toate limitele de paradigmă formală pe care le manifestă în sincronie și în diacronie tru oameni și cărti

Perfecțunea mitului se regăsește în substanța sa și în rațiunile ritului. Gândirea mitică are legile ei, dar și insuficiențe de o fecunditate remarcabilă. Dimensiunea unui mit este dată însă atât de aria răspândirii sale, cât și de intensitatea rigorii cu care se manifestă, precum și de profunzimile unde se plămădesc simboluri și idei. „Ca să explicăm miturile, trebuie să cunoaștem riturile ce se săvârșesc în legătură cu ele”³, spunea M. Eliade.

În cazul nostru, grâul și pâinea, prin vechimea lor în alimentația românilor, au fost reflectate destul de puternic în gândirea mitică și în viața culturală a poporului. Venerarea lor intensă și consecventă a determinat și înțreținut, ca o condiție esențială, cultul lor. Prin cult, mitul vegetal își leagă semnificația de zeitățile pământului, riturile căpătând adesea și un caracter htonic.

Cultul presupune mitul, iar mitul se întreține prin cult condiționându-se reciproc. Iată de ce grâul și pâinea relevă la noi „un sistem de credințe, mituri, practici religioase, ceremonii sacralizate și rituri de venerație”⁴ cu conexiuni mult mai largi.

Practicile, ceremonii și ritualuri, fac trimiteri inclusiv la miturile unor vechi zeități htonice, converg în mituri cosmogonice, în cele memoriale, în cele fenomenologice sau transcendentale, aşa cum vom exemplifica în cele ce urmează.

Că la români avem prin excelență un cult omogen al grâului și al pâinii, reiese din aceea că întregul complex de credințe și datini privitoare la cultura grâului, făcătul pâinii și implicațiile acestora în ciclul biologic, în sărbătorile de peste an și în ciclul vegetal, intrunesc în totalitate criteriile de generalizare, simbolizare și abstractizare ale oricărui alt cult.

Lipsa distincției între obiect și subiect, identificarea întregului în parte, a esenței în aparență, confuzia originii cauzalității cu sensul întâmplării (misterul), traversarea înainte și înapoi a tuturor nivelurilor existenței, tentația asocierilor neașteptate, estomparele

² Barthes, Roland, *Romanul scriiturii*, București, Editura Univers, 1987, pg.106.

³ Eliade, Mircea, *Morfologia religiilor*, Iași, Editura Jurnalul Literar, 1993, pg. 61.

⁴ Kernbach, V., *op. cit.*, pg.126

dintre asemănare și identitate, dintre cauzare și continuitate ne dau certitudinea că suntem în fața celui mai vechi cult, cu o puternică amprentă a originalității românești.

Astfel de remarci, exprimate și de Ivan Evseev⁵, vor putea fi confirmate pe larg de practicile românești în această chestiune, pe care le vom prezenta și le vom contextualiza.

Reținerea în plan intuitiv a unor scenarii absolut imagistice asigură doza de fantastic prin care se întreține cultul, cu condiția să admitem că „fantasticul nu poate exista; nu poate face parte din univers”⁶, deși se atribuie universului. El ține exclusiv de domeniul intuitiv.

S-a constatat însă că există în om o forță, probabil genetică, de îmbunătățire a lumii și aceasta se manifestă în special sub masca unui imaginar fecund, subordonat, la rândul lui, eternei neîmpăcării cu propria vremelnicie.

Reconciliierile cu destinul se fac greu mai ales în problema timpului, ca dimensiune ontică, și numai imaginarul servește acestei cauze pentru că el însuși „ține într-adevăr de domeniul timpului și pentru că timpul ține de domeniul memoriei”⁷.

După Durand, „memoria e realmente de domeniul fantasticului deoarece orânduiește estetic amintirea”⁸.

În cultul grâului și al pâinii, ca în orice alt cult, fundamentală este memoria colectivă cu accentele și estomparele ei. În cadrul acesteia se instituie ritualul ca „procedeu magic, desfășurat după un scenariu riguros, caracteristic oricărui tip de religie, menit să atragă sau să respingă forțele oculte care se crede că ar putea interveni în existența umană”⁹.

Sunt astfel destule motive să credem că ritualul cel mai vechi este dansul magic, condus de șaman. Cultul grâului și al pâinii include ritualul, care presupune în mod obligatoriu atât sacralizarea actului practic, cât și desacralizarea lui, în și ca act ludic¹⁰.

⁵ Evseev, Ivan, *Cuvânt, simbol, mit*, Timișoara, Editura Facla, 1983, pg.47.

⁶ Caillois, Roger, *Eseuri despre imagine*, București, Editura Univers, 1975, pg.187.

⁷ Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginariului*, București, Editura Univers, 1977, pg. 499.

⁸ *Idem*, pg. 501.

⁹ Kernbach, V., *op. cit.*, pg. 512.

¹⁰ *Ibidem*.

În cazul grâului și al păinii, ritualurile sunt preponderent *de control*, fiindcă vizează conservarea și determinarea de substanță culturală sub neconitență reiterare. Diversele secvențe ale ritualului permit ierarhizarea în scop și vizează ordonarea gesturilor și a formulelor în funcție de momentul susținerii (chestiune de scenariu, de conformare în regie) și în funcție de tiparele lingvistice consacrate.

„Gestul, practica ritualului preced oralitatea, explicarea acestuia”¹¹. Apariția formulei în tipare lingvistice a permis decodificarea semnificațiilor gestului, potențarea lui, dar și confirmarea sau infirmarea simbolicii cu care operează ritualul.

La români, popor statoric, cu preocupări preponderent de natură agrară, riturile și obiceiurile de această sorginte sunt predominante în comparație cu celelalte¹².

Apoi nu este lipsit de semnificație că „regiunile locuite azi de români au fost din antichitate grânarul principal pentru locitorii din jurul Mării Egee”¹³.

Plantă cerealieră de bază în agricultura tradițională, cunoscută pe aceste meleaguri de mii de ani, grâul a ajuns să se bucure „de anumite atribute divinatoare (...), biserică creștin ortodoxă admitându-l ca ofrandă”¹⁴.

Neîndoioinic că se poate afirma o legătură între cultul acestei cereale și însăși prezența capului de lup pe steagul dacic ca simbol hermeneutic, fiindcă „printre numeroasele animale a căror înfățișare se crede că poate lua spiritul grâului se află lupul, câinele, iepurele...”¹⁵.

La seceriș, pe ultima postăță, agricultorii din sudul țării spuneau că „prind iepurele”, lucru real adesea, dincolo de care putem bănuia și o astfel de legătură în conotativ.

De asemenea, în modelările artistice făcute din aluat în ritualul

¹¹ Crăciun, Parasca, *Motivul muncii în obiceiurile populare bihorene*, în Biharea, 1981, pg.190.

¹² Pop, Dumitru, *Obiceiurile agrare în tradiția poporului român*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989, pg.7.

¹³ Butură, Valer, *Credințe în legătură cu cultura grâului la românii din Transilvania*, în Sociologie românească, nr. 7-8/1937, pg. 358.

¹⁴ Chelcea, Ion, *Credințe și rituri legate de foc, apă și pământ în cultura veche românească*, în vol. Rațiune și credință, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, pg. 322.

¹⁵ Frazer, James George, *Creanga de aur*, București, Editura Minerva, 1980, vol. III, pg. 316.

morții, al nunții sau al nașterii se pot citi „afinități spirituale ce legau membrii unei colectivități”¹⁶.

Cununa, prezentă în atâtea ocazii, „confirmă ideea de sistem al obiceiurilor în practicile populare; Cununa apare frecvent în obiceiurile care încheie sau deschid un ciclu temporal, agrar, biologic”¹⁷.

Pâinea, după cum vom vedea, este omniprezentă în datinile ce se referă la ciclul biologic, în numeroase acte magice, în vrăjile propiștorii, de stimulare a manei¹⁸. Pentru a menține în grâu și în pâine aceste virtuți, trebuie să se evite orice prejudiciere a spiritului plantei sau al păinii.

Iată de ce, cercetând obiceiurile diferitelor popoare, J.G. Frazer ajunge la concluzia că astfel de atingeri „ar schimba vinul în oțet, ar aduce mălura în recolte, ar nimici semănăturile”¹⁹.

La toate aceste lucruri care stau la îndemâna omului și pot fi sub controlul lui se adaugă altele, din afara lui, ale căror semne pot fi interpretate după o mantică bine articulată: „Întrebările: E semn bun? Ori e semn rău? Însoțesc la român orice interpretare a acestei lumi.

Și lumea lui nu este o lume neutră, de întâmplări fără sens și legătura”²⁰.

Iată, pe scurt, principalele ispite ale cercetării, argumentele și premisele care îndreptățesc și motivează această lucrare.

Iar dacă toate acestea se asigurau încă de la ediția I (Editura Minerva, 1997), se poate pune, firește, întrebarea: de ce a mai fost nevoie de edițiile ulterioare?

– Mai întâi că unele aspecte mai mult sau mai puțin sugerate la prima ediție cereau să fie mai bine accentuate prin concluzii și sistematizări.

– Pe alocuri era nevoie să punem în lumină detalii care nicicum nu pot fi socotite de ordin secundar.

¹⁶ Văduva, Ofelia, *Repere simbol în cultura poporului*, în Revista de etnografie și folclor, tom. 26/1981, pg. 66.

¹⁷ Crăciun, Parasca, *Motivul cununei în cultura populară*, în Biharea, Oradea, 1981, pg. 191.

¹⁸ Pavelescu, Gheorghe, *Mana în folklorul românesc*, Sibiu, 1944, pg.35.

¹⁹ Frazer, J. G., op. cit., vol. IV, pg. 284.

²⁰ Vulcănescu, Mircea, *Dimensiunea românească a existenței*, în Izvoare filosofice, nr. 2/1943, pg. 67.

—Unele capitole și subcapitole au fost, în această ediție, adăugite cu argumente complementare (noteate, la subsol, cu asterisc), mult mai diversificate, și chiar dacă unele ajung în pragul științelor agrotehnice sau al terapiilor naturiste.

—Am găsit util să actualizăm bibliografia, să adăugăm un indice de nume, dar și să diversificăm materialul ilustrativ din final, grație surselor convenționale ale mediului virtual.

—Mai apoi că, după douăzeci de ani de la prima ei apariție, cartea este astăzi epuizată din librării și totuși continuăm să o socotim de interes nu numai pentru etnologi.

Lectura cărții, firește, este chemată să-i prilejuiască cititorului întâlnirea cu argumentele numeroaselor credințe, datini și rituri din tot spațiul spiritual românesc precum și din cel universal. Unele dintre acestea, însă, prin polivalența funcțiilor și a semioticii lor, și-au impus reiterarea în text în mai multe capitulo și paragrafe, fapt care, la o lectură grăbită, ar putea fi socotit ca redundant.

II. PERSPECTIVA UNIVERSALĂ A CULTULUI

Cu un remarcabil caracter htonic, cultele agrare și miturile de aceeași esență au ca principală notă comună existența unei zeități fecunde și ceremoniile consacrate Pământului și Cerului pentru provocarea ploii fertilizatoare. Din această perspectivă, cultul grâului și al pâinii la români are aceeași înrăurire cu ceremoniile consacrate Demetrei la greci, cu cele ale lui Cinteotl la civilizațiile americane precolumbiene, cu cele ale lui Saning Sari din Indonezia și cu multe altele.

Numai miturile agrare argumentează că „structura cosmică a pământului a precedat structura lui telurică, limitată, care s-a impus definitiv odată cu descoperirea agriculturii”²¹. și o seamă de credințe susțin încă la multe popoare o serie de obiceiuri în acest sens. Dintre acestea amintim punerea nou-născutului pe pământ și ridicarea lui de către tată în semn de recunoaștere.

Atingerea cu pământul la începutul vieții este simultan și o închinare a pruncului către pământ, de aceeași natură cu înhumarea morților, la încheierea ciclului biologic. Din această categorie de obiceiuri face parte și gestul punerii agonizanților pe pământ spre a le face mai ușoară trecerea pragului dintre lumi, simulând contactul nemijlocit cu acesta în sensul de întoarcere definitivă la sursă: „În sudoarea feței tale îți vei mâncă pâinea ta, până te vei întoarce în pământ din care ești luat, căci pământ ești și în pământ te vei întoarce”²².

Nașterea are și ea loc pe pământ sau pe paie de grâu.

La unele popoare, vrăjitoarele, ca să fie eliberate de duhurile rele care le posedă, suportă o înhumare simbolică. și, fiindcă se crede că agricultura este descoperire efectivă a femeii, care trebuia să stea pe lângă locuință, s-ar putea face în multe culturi „omologarea femeii cu țărâna lucrată”²³.

²¹ Eliade, Mircea, *Morfologia religiilor – prolegomene*, Iași, Editura Jurnalul Literar, 1993, pg.143.

²² Geneza, 3.19.

²³ Eliade, M., *Morfologia....*, pg.152.

În cultura universală se întâlnește o adevărată mitologie agrară, cu zeițări consacrate: *Tamuz* (la sumerieni), *Adonis* (la fenicieni), *Attys* (la frigieni), *Osiris* (la egipteni) etc., a căror sărbătorire confirmă caracterul lor agrarian tocmai prin amplasarea acestor sărbători între anotimpurile care închid sau deschid un nou ciclu vegetal, cu un evident scop stimulativ pentru forțele de regenerare.

Preocupat îndelung de aceste probleme, Mircea Eliade descoperă că „se găsesc multe asemenea culturi pe fața pământului. Ele n-au ajuns însă decât în faza *magică* și numai unele în faza *mitică*”²⁴, după cum vom constata și în folclorul românesc.

Spre deosebire de practicile rituale ori magice, care vizează prosperitatea sau protecția personală, „ceremoniile pentru dezvoltarea vegetației se săvârșeau în folosul colectivității. Toate aceste rituri magice din care au derivat misterele nu urmăreau decât interesul general, al tribului sau al clanului”²⁵. În aceste condiții, normele de conduită care însoțesc ritualul trebuiau respectate cu strictețe de către toți membrii acestora sub girul celor mai vârstnici, care preluau roluri și funcții șamanice.

În cultele agrare, o importanță aparte o au apele, ca simbol al fertilității. De aceea ele sunt socotite a fi „matricea universală în care subzistă toate latențele și prosperătoții germaniei”²⁶. Credințele poporului nostru permit observația că apele curgătoare au atributul regenerării și în ele sălășluiau forțele benefice, pe când în cele stătătoare se aciuau monștrii și duhurile rele. Așa ne explicăm de ce în toate ceremoniile Cunuma și plugarul se duc la o apă curgătoare pentru săvârșirea ritualului agrar respectiv.

La popoarele vechi, au fost semnalate datini și obiceiuri nenumărate pe care le vom consemna și noi cu scopul de a sublinia contextualizarea în perspectivă universală a cultului grâului și al pâinii, căruia datinile și credințele românești i se integrează.

O sistematizare riguroasă a lor se poate face doar raportându-ne la răspândirea grâului în tradiția celor mai multe popoare, la credințele și obiceiurile ce însoțesc cultura acestei cereale precum și la grijă pentru conservarea spiritului plantei.

²⁴ Idem, pg. 64.

²⁵ Idem, pg. 64.

²⁶ Idem, pg. 127.

1. GRÂUL ȘI PÂINEA LA POPOARELE VECHI

S-a consemnat în istoria culturii și a civilizațiilor că grecii, de pildă, au cultivat grâul și aveau „un adevărat cult al pâinii pe care îl sărbătoreau la finele lunii septembrie”²⁷.

La romani, de pâinea cea de toate zilele se ocupau sclavii și mai rar prizonierii care o pregăteau în închisorile lor speciale numite „pistrinas”. Din coptul pâinii romanii au făcut mai târziu o adevărată artă, *ars pistorica*, de care, cel puțin fonetic, am putea lega denumirea acelei peceți cu care se însemna pâinea, în special pâinea rituală; *pristolnic, pistornic*.

După ridicarea acestei îndeletniciri la rang de artă, la romani încep să se ocupe de ea oamenii liberi. Ei au fost mai apoi cei care au dus până în Galia și Germania arta coptului pâinii.

De reținut că la egipteni, cu circa 6000 de ani în urmă, pâinea era o cocă uscată la soare și raportată strict la nevoile familiei; nu era coaptă în foc, probabil pentru a nu se aduce prejudicii spiritului grâului.

La arabi, pâinea era principala hrană a populației sedentare. Ea se pregătea sub formă de lipii nedospite și se servea cu *burguli*, un terci din grâu și porumb măcinat și care se omogeniza cu lapte acru²⁸.

Semănătul grâului nu se făcea oricând, ci se studiau semnele augurale: fazele lunii, unele semne și repere din calendarul tradițional, o anumita dată propice, respectată și la noi. Atunci, agricultorul, chiar dacă timpul nu i-ar fi permis, practica semănătul simbolic, ieșind și aruncând fie și în teren nepregătit o mână de grâu ca să prindă gură de semănat.

Obiceiul este preluat direct de la romani, în fondul de tradiții moștenite. La aceștia, de 1 martie, când începea anul calendaristic, „pontificele ieșea cu plugul și trăgea o brazdă în *ager publicus*, arunca câteva grăunțe și ura să fie an roditor și bogat”²⁹. Era, totodată, o binecuvântare și un început în moment optim, benefic, de care se leagă, așa cum vom vedea, istoria obiceiului de a se colinda cu *Plugușorul* de Anul Nou, în folclorul românesc.

²⁷ Pâinea noastră cea dintotdeauna, în Albina, nr.9/1991, pg. 11.

²⁸ *Etnografia continentelor*, București, Editura Științifică, 1961, vol. II., pg. 523.

²⁹ Tudor Pamfile, nr.4-12, an II, 1924, pg. 60.

Miturile despre cultivarea grâului și recoltele obținute datează, pentru cele mai multe popoare, din timpuri îndepărtate și sunt mărturii ale civilizației lor timpurii.

Strabon ne informează că, în Babylon, „Lusida este atât de roditoare în grâu, încât la câmpie produce și orz și grâu, însutit, ba prin unele locuri chiar două sute la sută”³⁰. Si fiindcă producțiile depășeau cu mult nevoile de consum, cei care produceau arama foloseau grâul în loc de cărbune.

Tot de la Strabon aflăm că grâul, conform unui cântec persan, „numără 360 de întrebunțări”³¹, cam tot atâtea câte zile avea și calendarul unui an la ei.

Deși ni se pare o ciudătenie, la egipteni „este adevărat și ceea ce povestește Herodot și este o particularitate egipteană a se frământa lutul cu mâinile, iar aluatul pentru pâine, cu picioarele”³², tocmai pentru că ei nu puteau să modeleze pâine cu mâinile din moment ce făceau asta cu lutul, care era socotit impur.

Turcii, ale căror case aveau o cameră din care se făcea încălzirea locuinței printr-un sistem de tuburi ceramice, aveau în fiecare familie pe lângă bucătărie și un cuptor pentru coptul pâinii³³.

În inventarul agricol destinat cultivării grâului, la popoarele germanice găsim plugul „tras de boi, montat pe două roți, prevăzute cu brăzdar și coarne (...) și care ara nu numai despicând pământul, ci și întorcând brazda. Printre uneltele agricole mai figurau grapa, secera și coasa.

Îmblătitul grânelor se făcea cu ajutorul bețelor; dar mai târziu, germanii au împrumutat de la romani îmblăciul”³⁴, dacă nu cumva, cu înclinațiile lor tehnice, îl vor fi inventat singuri.

Ebreii cunoșteau „pâinile mici, de orz, făcute din aluat dospit”³⁵ și

³⁰ Strabon, *Geografia*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, vol. III, pg. 376.

³¹ Idem, pg. 391.

³² Strabon, *op. cit.*, pg. 498.

³³ Drâmba, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, vol. II, pg. 82.

³⁴ Drâmba, Ov., *op. cit.*, pg. 82.

³⁵* (n.n.) Reglementările Vechiului Testament (*Exodus*, 12: 14) sunt riguroase și motivează: *Ziua aceea să fie spre pomenire și să prăznuiti într-însa sărbătoarea Domnului, din neam în neam; ca așezare veșnică s-o prăznuți. Șapte zile să*

cu sare, coapte în fiecare zi pe un cuptor primitiv – acoperite cu cenușă pe o lespede de argilă fierbinte”³⁶. Aceasta, fiindcă la ei grâul era mai rar întâlnit.

Măcinatul, sau mai degrabă zdrobitul boabelor, se făcea într-o piuă cu ajutorul unui pisălog. Moara de piatră, într-o formă rudimentară, a fost cunoscută de evrei începând abia din sec. al IV-lea înainte de Hristos.

La mesopotamieni, unde condițiile de sol și regimul precipitațiilor permiteau practicarea pe scară largă a agriculturii, tradițiile legate de cultivarea pământului sunt bogate. Chiar de la începutul mileniului al II-lea înainte de Hristos, aici găsim un „îndreptar al plugarului” care cuprinde, în 108 rânduri, o sumedenie de sfaturi ale unui plugar adresate fiul său.

Sumero-babilonienei arau și semănau concomitent, făcând pentru plug un dispozitiv prevăzut cu un mic rezervor de semințe și o pâlnie prin care acestea cădeau pe brazdă. La noi, în sudul țării, s-a folosit până în secolul al XX-lea un astfel de mecanism numit *tutelcă*.

Chiar și după 1990, tutelca apare în multe sate din Teleorman și Olt, mai ales din lipsa banilor pentru a se achiziționa utilaje moderne sau de a plăti serviciile acestora acolo pe unde ele existau deja. Din aceleași cauze și în aceleși condiții, tot aici au apărut prășitoarele ușoare, mai ales în legumicultură, adaptate tractării umane.

Revenind în Babilonia, botanistul antic Theophrast nota că aici „se seceră de două ori, iar a treia oară se lasă oile să pască grânele”³⁷.

mâncăți azime; din ziua întâi să depărtați din casele voastre dospitura, căci cine va mâncă dospit din ziua întâi până în ziua a șaptea, susținel acelaia se va stârpi din Israel. În ziua întâi să aveți adunare sfântă, în ziua a șaptea iar adunare sfântă; și în acele zile să nu faceți nici un fel de lucru decât numai cele ce trebuie făcăruia de mâncat, numai acelea să vi le faceți. Păziți sărbătoarea azimilor, că în ziua aceea am scos taberele voastre din pământul Egiptului; păziți ziua aceasta în neamul vostru ca așezământ veșnic. Începând din seara zilei a paisprezecea a lunii întâi și până în seara zilei a douăzeci și una a aceleiași luni, să mâncăți pâine nedospită. Șapte zile să nu se afle dospitură în casele voastre; tot cel care va mâncă dospit, susținel acela se va stârpi din obștea lui Israel, fie străin sau băștinăș al pământului acelaia. Tot ce e dospit să nu mâncăți, ci în toate așezările voastre să mâncăți azimă.

³⁶ Drâmba..., *op. cit.*, vol. I, pg. 180.

³⁷ Daniel, Constantin, *Civilizația asiro-babiloniană*, București, Editura Sport-Turism, 1981, pg. 197.